

KÖNYVSZEMLE

Az *utazás divatja* Utleírások, útijegyzetek az 1848 előtti Erdélyről Válogatta, előszóval és jegyzetekkel ellátta Egyed Akos. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

Helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi és egyben a kor általános kérdéseiről kapunk korhű tudósítást, az 1848 előtti Erdély egyes tájairól és helységeiről. Bölöni Farkas Sándor *Utazás Észak-Amerikába* című úti beszámolójának közvetlen, kézzel-fogható eredményeként fellendül a hazai úti irodalom, útikönyvek és sajtóban közzölt útiélmények egymást követve jelennek meg a korabeli stílusirányzat: a romantika hatása alatt. Fiatal, lelkes, népi származású írókról és köztírókról van szó, kik a reformkor idején kiterjedtebb szabadelvű mozgalomnak voltak részvevői és eszmei szószólói. Úti beszámolóikkal és feljegyzéseikkel Orbán Balázs útját követték.

Téglási Ercsei József (1773—1868) tordai erdőmérnök, a hazai természettudományos irodalom egyik útverője *Utazások torda vármegyében* című utleírásában unitárius vonatkozású híradást is találunk. „Amilyen hamar átjött a református hitvallás a Felek hegy alatti városból Tordára, ugyanabból éppen olyan hamar átjött az unitárius hitvallás is. 1565- és 1566-ban tanítani kezdik ezt Kolozsvárott Blandrata György és Dávid Ferenc oly sikeresen, hogy maga a király, második Zápolya János is Kálvin zászlója alól átáll Blandrataé alá; átláthatólag ez csakhamar Tordára is, és olyan előmenettel, hogy itt 1568-ban már két megyéje és papja volt az unitáriusoknak: Ó-Tordában Óvári Péter, újbán pedig Sztárai Miklós; övék az első helyen a piaci nagytemplom...” Torda városának iskolai ügyeivel foglalkozva a következőket olvashatjuk: „Városunk nevelőintézetei között jelesebb az unitáriusok gimnáziuma Rákos ismeretes felszigetén. 1589-ben épült volt ennek két emeletű kőépülete, mely idővel templommá változott át, s helyette fából építettek más. Legelső főtanítója ennek Szentmártoni Bálint volt, ki Valentinus Sancto Martinatusnak írta nevét... A nőnem iskolái között ismét különös említést érdemel az unitáriusoké, melyben vallás és nemzetbeli különbség nélkül Aradi úr utazásra méltóan tanít: vallást, olvasást, természeti históriát, geográfiát, szépírást, éneklést és lantot...”

Székely Mózes (1805—1862) kolozsvári unitárius gimnázium bölcsészettan tanára, ki teológiai, bölcsészeti és egyháztörténeti művek mellett utleírást is kiadott. Tárgyilagosságra törekedve ad hírt a Nyugat-hegység társadalmi állapotáról, külön felfigyelve a felsővidrai Avram Iancura, kit az ottani ifjúság képviselőjeként mutat be.

Ugródi Nagy Ferenc (1804—1876) a kolozsvári református kollégium bölcsészettan tanára, neves természettudós, babonák eredetével és az alkoholizmus okával, gyümölcsnemesítéssel és népszerűsítő könyvek kiadásával is foglalkozott. Úti beszámolója pontos adatgazdagságával vívott ki helyet magának ebben az irodalmi ágban. *Levél-törödékek Torockóról* című, csak részletekben közölt írásában olvashatjuk: „Templom a piac kellős közepén fekszik, s beldíszét pompás orgonája különösen emeli. Oszelő 24-én nevezetes ünnepnapjok lévén az egység hívő lakosoknak, ekkor vesznek communiót újszengéből, templomba mentem. A helybeli pap idő- s népszerű beszédje nekem nagyon tetszett.” A torockói unitárius iskolát meglátogatva olvashatjuk: „Láttam Torockón, ami ritkább a fehér hollónál, láttam, amit még nem láttam hazánkban, egy jó karban levő népiskolát; ez a helybeli fiúiskola... A torockói iskola egy értelmes, hasonlíthatatlan buzgóságú s erős akarattal minden akadályokon győzni tudó tanítóra talált t. Sebes Pál úrban...”

Szentiváni Mihály (1813—1842) az egykori jogász, ki a szépirodalom terén népies verseivel hívta fel magára a figyelmet. Úti beszámolójáról, melyben Gyergyó népe közé viszi el olvasóját, ezt írja Antal Árpád: „Becsületesebbnek találta azt, ha maga megy a nép közé, és saját szemével győződik meg a valóságról. Ez az út megnyitotta előtte szülőföldje csodálatos tájait, s elvezette a kismimizett nép sorának őszinte vállalásához.”

Id. Zeyk János (1786—1860) mint szépíró vált ismertté, közreadott bánati utazása igazolja, hogy nyitott szemmel kereste a korabeli valóságot, figyelte a haladás jeleit.

Jánosfalvi Sándor István (1804—1879) a szülőföld szerelmese, kiről Benczédi Pál ezt írja: „Egyike volt azoknak a kiválóan tehetséges embereknek, akik minden erejük és munkaakaratak ellenére úgyszólván elkallódtak.” Homoród környéki feljegyzéseiben olvassuk Homoródszentmártonról: „Ez az eklézsia a legrégebb időkben egy nagyon virágzó, dicsőséges eklézsia volt öt filiával, úm. Abásfalva, Gyepes, Kénos, Lókod és Keményfalvával, melyeknek még a Szent István által rendelt mód szerént csak egy, — ezen Materben lakó papja vala... A templomot, tornyot és bástyás várat — mint gondolhatni — a filiáknak segedelmével építtette vala közmenedék gyanánt... De aztán lassanként rendre... elszakadoztak a növekvő leányok édesanyjuktól...” majd szemléletes leírásban szól a templombelsőről.

Kövári László (1820—1907) a neves közíró és történész szilágysági útiélményei zárják a kötetet Pataki Ferenc (1824—1870) dési tisztviselő dési és szamosújvári leírásával együtt.

Statisztika és geológia, földrajz és régészet, statisztika és történelemtudomány merített ezekből az „eszmék és tapasztalatok” tárházának nevezett útleírásokból.

VESZELOVSZKY IVÁN

Erdélyi féniks Misztótfalusi Kis Miklós öröksége. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közléteszi Jakó Zsigmond. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

A XVII. század második felének Erdélye a fejedelemség fokozódó hanyatlása ellenére is a tudomány és művelődés több lelkes napzamosát adta. Misztótfalusi Kis Miklós (1650—1702) ezek közé tartozik, korának legkiválóbb nyomdása. „Nincs a magyar könyvnyomtatás fél ezeréves történetének még egy olyan régi szereplője, aki a távoli idők ködéből annyira eleven, hús-vér emberként lépne elénk, mint Misztótfalusi Kis Miklós...” írja előtanulmányában a könyvszerkesztő Jakó Zsigmond.

Misztótfalusi Kis Miklós mesterségét, a „hítvány vasműves”-séget Hollandiában tanulta. „Tudom én, hogy eleitől fogva idegenkedett kegyelmed a belső hivataltól. Azért én javallanám... hogy kegyelmed paeter propria studia circumspiciálna a tipográfiaiban, és ott, ha annyit vehetne észébe, hogy itthon dirigálhatná a tipográfiát... és kitisztítaná azokat, igen jól cselekedné.” Felmenetele az akadémiákra hazájának „nagy hasznára és ékesítésére igyekvő szolgálat” lenne — írja az igaz barát Pápai Páriz Ferenc, ki évek múltával 78 strófás búcsúztató versben siratja el szellemi harcostársát, S a barát biztatása nem eredménytelen: Hollandiában kiadja a Bibliát. Zsoltárokat és Újtestamentumot. Majd hazatérve. Kolozsvárt telepedve le, bérelt nyomdában, saját betűivel több mint nyolcvan kiadványt ad ki: kalendáriumot és törvénykönyvet, szakácskönyvet és kátét, imakönyvet és grammatikát. „A saját képességeit, értékeit jól ismerő dolgozó ember modern önérzete és öntudata kölcsönöz ma is friss ízeket ezeknek a közel három évszázados szövegeknek...” írja Jakó Zsigmond.

Kolozsvári nyomdája a kor legkiválóbb nyomdaüzemévé nőtte ki magát: könyvei rendkívül magas tipográfiai színvonalat értek el. Meghatározott, jól megfontolt, tervezett könyvkiadói munkát folytatott, célul tűzve ki azt, hogy olcsó kiadványokkal, könyvekkel áraszsa el az országot, ezáltal emelve a műveltséget. Ezt a célt szolgálta helyesírási reformja is, mellyel egységesíteni akarta az addig igen bizonytalan magyar helyesírási gyakorlatot. Ő az, aki az „y” helyett „i”-t, a „cz” helyett „c”-t, a „ph” helyett „f”-et szedetett. Veszedelmes újítót láttak benne, kit nem értettek, munkáját bizonytalanul fogadták. Az önérzetes pap- és tanárszerzők nem túrték kézírataik javítását, szövegahamisítással vádolták! „Az írás, a nyomtatott betű, a könyv embert és társadalmat átforgató erejébe vetett fanatikus hit sugárzik Misztótfalusi Kis Miklós minden tetteiből és sorából” (Jakó Zsigmond).

A megbántott, magát igazában sértve érző Misztótfalusi Kis Miklóst először *Apologia* (1697), majd *Maga Személyének, életének és különös cselekedeteinek Mentsege* című művek megírására készítetik. A *Mentség* szenvedélyes hangú vádirat az elmaradottság és szellemi korlátoltság ellen, teletűzdelve önéletrajzi motívumokkal, ezáltal téve művét félig-meddig emlékirattá, hűségesen tükrözve kitűnő temperamantumát, életkedvét, a hatalom birtokosaival bátran szembeszállni tudó harci kedvét és tekintélyét.

Zsinat elé állítják, *Apológiája* és *Mentsege* visszavonására kötelezik. Munkakedvét és töretlen lelkesedését, munkájába vetett hitét és fizikai létét mindez kegyetlenül megtöri. „Felörlődött terve szépsége és szomszédai kicsinyessége között” — írja nagyon találóan Szerb Antal. S a saját elbeszélése szerint latin és görög, héber és szír, szamaritánus és kopt, örmény és gruz betűket metsző, magyar könyvet kiadó művészember halála óta évszázadoknak kellett elteltüök, hogy a „mester” értékeinek teljes fényében fényként tündököljön és világítson.

VESZELOVSZKY IVÁN

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Anul 80

1974

Nr. 4

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România
CLUJ-NAPOCA

CUPRINSUL

Salut Republicii noastre 191

STUDII

Dr. Lajos Kovács
Slujire în spiritul învățaturii lui Iisus 193

Dr. János Erdő
Heltai Gáspár. Predicatorul „creдинței creștine adevărate” 203

Dr. Árpád Szabó
Comunitatea esenică de la Qumran 218

Károly Ürmösi
Om adevărat, profesor de talie artistică (Márkos Albert
1878—1949) 231

LUCRĂRI OMILETICE

László Lőrinczi
Mărturie 234

Dr. Imre Mikó
Să-i păstrăm amintirea prin faptele noastre! 236

Mózes Nyitray
În ce constă însemnătatea pîinii? 238
Credința este darul lui Dumnezeu 240

Dr. Vilmos Izsák
Bucuria de Crăciun 242

VIAȚA BISERICESCĂ 244

ȘTIRI BISERICESTI 247

RECENZII 250

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P. S. S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori) și Ferenc Sebe

CHRISTIAN SOWER

Volume 80

1974

Number 4

Journal of the Unitarian Church in R. S. România
CLUJ-NAPOCA

CONTENTS

We greet our Republic 191

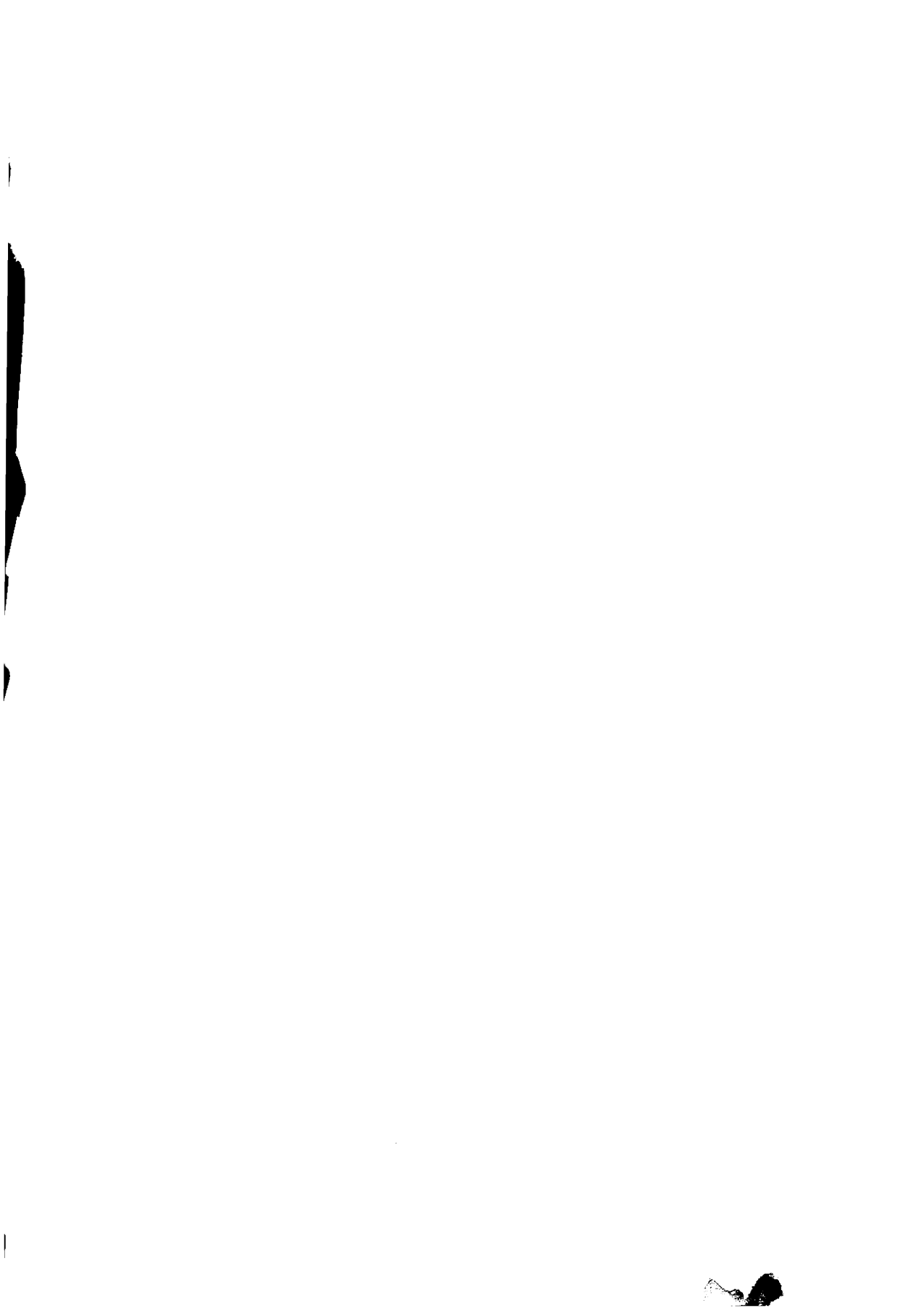
STUDIES

Service in the spirit of Jesus, L. Kovács 193
Heltai Gáspár, the minister of „the true Christian religion“,
J. Erdő 203
The Qumran-Essenian community, Á. Szabó 218
The true man and faithful teacher (Márkos Albert 1878—1949),
K. Ürmösi 231

SERMONS

Testimony, L. Lőrinczi 234
We should remember him by our deeds, I. Mikó 236
What is the meaning of our daily bread? M. Nyitrai 238
The faith is the gift of God, M. Nyitrai 240
The joy of the Christmas, V. Izsák 242
CHURCH LIFE 244
NEWS 247
REVIEW 250

Redacție — Editorial Office
3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9, R. S. România. Tel. 146—09

Întreprinderea Poligrafică Cluj, 3029/1975 Municipiul Cluj-Napoca

